

BESZÉLGETÉS

**„MI MÁR NEM VISELKEDÜNK MINDENHATÓ
ANALITIKUSKÉNT...”**

Thalassa-beszélgetés világnézetéről, terápiáról, nemi szerepekről

A most következő beszélgetéssel új rovatot indítunk lapunkban. A Thalassa-beszélgetésekkel az adott szám tematikájához kapcsolódva nemcsak arra szeretnénk lehetőséget teremteni, hogy a magyar pszichológusok, pszichoanalitikusok, illetve más tudományterületek pszichoanalízissel (is) foglalkozó képviselői saját elképzeléseiket kifejthessék, hanem arra is, hogy közösen gondolkodjanak a felvetett kérdésekről. Így a beszélgetések nemcsak azzal a haszonnal járnának, hogy ezek a gondolatok nyilvánosságra kerülnek, hanem részét képezhetik a pszichoanalízissel kapcsolatos, illetve más területeken a pszichoanalitikus szemléletmódot meghonosító közös gondolkodásnak.

Az első beszélgetés meghívott vendégei *B. Gáspár Judit*, *Bakó Tihamér*, *Horváth Krisztina* és *Ingusz Iván* pszichoanalitikusok voltak, folyóiratunk részéről a beszélgetést *Örlősy Dorottya* és *Vajda Júlia* vezette. A magnetofonra vett beszélgetés teljes egészének megszerkesztett változatát közöljük. Nem volt célunk ugyanakkor, hogy a beszélgetést „írásművé” alakítsuk: igyekeztünk a leírt szövegben is megőrizni a beszélgetés kötetlenségét, hogy az olvasó ne csak a már kiforrott gondolatokkal találkozzék, hanem belepillanthasson abba is, ahogy azok a beszélgetés során megfogalmazódtak.

A szerk.

* * *

VAJDA JÚLIA: Készül a Thalassa feminizmus-száma, amelyben feminista pszichoanalitikusok — elméleti jellegű — írásai jelennek meg

arról, mi is a feminista pszichoanalízis, miben más, mint a freudi. Úgy gondoltuk, hogy e tanulmányok mellett hasznos lenne egy kevésbé elméleti anyag is, amely magáról a terápiáról szól. És azt is jó lenne tudni, hogy a feminizmus a magyarországi pszichoanalízisben hogyan van jelen. Ezek a kérdések adták az ötletet. Azt szeretnénk, hogy ez a beszélgetés a terápiáról szóljon. Három témát szeretnénk felvetni. Az első, hogy mi az ideológia vagy világnézet szerepe a terápiás kapcsolatban. Milyen problémákat okozhat a terápiás folyamatban, ha nagyon különbözik a terapeuta és a páciens világnézete? Persze a feminizmus is lehet olyan ideológia, amelynek jelenléte esetleg nehézségeket okozhat, bármelyik fél legyen is a feminista.

A második téma, hogy a nemi szerepek milyen módon jelennek meg a terápiás kapcsolatban, a terápia folyamatában, hogyan befolyásolják a terápiát, a terápiás kapcsolatot. Freudnál például nagy hangsúly van az áttételi szerelmen, csak hogy ez az ő esetében többnyire azt jelenti, hogy a terapeuta férfi és a páciensei jórészt nők. De a felállás nem feltétlenül ilyen, és a kérdés az, hogy ekkor mi történik. Milyen szerepet játszik ez? Hogyan játszik bele a terápiába az, hogy milyen neműek a résztvevők?

A harmadik kérdés úgy szól, hogy mennyire van szükség egyáltalán szexuális fejlődésmodellre a terápiában, illetve milyen szexuális fejlődésmodellre van szükség. A freudi modell alapvetően a férfiakra szól. De mi van a nőekkel? Dolgoztok-e egyáltalán női szexuális fejlődési modellel, szükség van-e szerintetek erre, és ha igen, akkor ti magatok milyen modell alapján dolgoztok? Kezdjük talán az első témával.

INGUSZ IVÁN: Hogy mi van, ha egy feminista jön?

ÖRLŐSY DOROTTYA: Vagy ha vallásos az egyik fél, akár a terapeuta, akár a páciens, a másik pedig nem. Az is világnézeti különbség. Okozhat-e ez fennakadást vagy nem, és ha nem, akkor miért nem?

B. GÁSPÁR JUDIT: Legalább olyan problémát okozhat, hogyha nagyon egyezik a világnézetünk, mert az megakadályozhatja, hogy azokat a tudattalan motívumokat, amelyek egy adott világnézethez valakit elvezettek, az analitikus meglássa. Tehát ha teljesen evidensek a felettesén-tartalmak mind a kettőjük számára, mert ezek teljesen megegyeznek, akkor esetleg vakfoltja keletkezhet az analitikusnak arra, hogy a páciensben milyen tudattalan motívumok vezettek egy merev világnézethez. Úgyhogy nem biztos, hogy az a rosszabb, hogyha különbözik. Lehet, hogy néha az a rossz, ha nagyon hasonló.

INGUSZ IVÁN: Sőt, szerintem egyáltalán nem zavaró, ha másmilyen. Ez a pácienseket szokta zavarni. Vegyünk egy konkrét példát. Nekem volt egy erősen jobboldalra hajló, valójában nárcisztikus betegem, aki igazi

Hitler-imádó volt. Én meg zsidó pszichoanalitikus vagyok. Semmi gondot nem okozott egyikünknek sem, mert az ember nem úgy figyel, hogy ez egy fasiszta. Azt persze nem tudom, hogy hogyan figyelném, hogyha személyesen érintett lennék, tehát ha olyan politikai helyzet lenne, amelyben én személyesen érintődnék, gondolok itt, mondjuk, a zsidóüldözésre. De hát ilyen helyzet nincs ebben a pillanatban. Túljesen úgy tudom figyelni, mint bármilyen más lelki jelenséget, hogy az hogyan épült föl, hogyan alakult, hogy szövődik ez az ő nárcisztikus patológiájába. Logikusan szövődik. Az a pácienseket szokta zavarni, ha rájönnek, hogy én esetleg egy zsidó pszichoanalitikus vagyok. Ez már a gyógyulás felé szokott elkezdődni. De erről őket kellene megkérdezni. Inkább nekik okoz nehézséget, hogy egyszer csak ráébrednek, hogy valaki olyanhoz beszélnek, aki egész másmilyen, mint amilyennek ők szerették volna látni. Amikor először fölmerül bennük az, hogy ember is vagyok, nemcsak pszichoanalitikus, akkor egy küzdelmes időszak következik számukra.

HORVÁTH KRISZTINA: Én ezt úgy fogalmaztam meg miközben te beszéltél, hogy mindenkit a saját világában kell megérteni. És ehhez hozzátartozik akár a vallási meggyőződés, akár valamilyen más ideológiai meggyőződés is. Én a fordítottját éltem meg annak, amit mondasz, mert én nemzsidó pszichoanalitikus vagyok, és volt egy kliensem, aki ennek a folyamatnak a során folyton azt kérdezte, hogy: „mondja asszonyom, nem zsidó maga?”.

INGUSZ IVÁN: Aki zsidó volt?

HORVÁTH KRISZTINA: Nem volt zsidó. De ennek megvolt a maga helye, értelme, szerepe az áttételből, hogy miért kérdezte. Pontosan tudta, hogy nem vagyok zsidó, de valamiért mégis ez foglalkoztatta.

INGUSZ IVÁN: Fontos szerintem is, hogy értelmezésre kerüljenek ezek a dolgok. Hogy miért pont azon az órán jön elő ezzel.

B. GÁSPÁR JUDIT: A hasonlóság, tehát az, ha nagyon egyetért a páciens meg az analitikus, azért is veszélyes, mert a páciens dependenciavágya könnyebben arra készítheti az analitikust, hogy megerősítse a páciens felettes énjét, ami szülői eredetű. Tehát ha az megerősítést nyer, akkor a szülői morál nyer megerősítést, és nem az ő szelfje, vagy az ő saját személyes attitűdjei.

VAJDA JÚLIA: A te példád, Iván, a Hitler-imádó antiszemita, nagyon egyszerű, mert erre azt lehet mondani, hogy ez az ő patológiájának része. De ha valaki vallásos, és te nem vagy az, akkor az gondolom, nehezebb a helyzet. A Hitler-imádó esetében a te viszonyod az ő meggyőződéséhez egészen egyértelmű. Ha ő vallásos, akkor azt kell mondanod, hogy lehet vallásosnak lenni, az ő vallásosságát nem kell kikezdeni. Tehát azt

kérdezem, hogy ilyenkor mi történik, hogyan lehet együtt dolgozni? Hiszen a páciens sok mindent más kiindulási alapról mond, mint ahonnan te.

INGUSZ IVÁN: Ez egy furcsa dolog. Mert attól, hogy az ember nem vallásos, még lehetnek hitélményei. Vissza tud nyúlni olyan saját élményeihez, amelyekről azt hiszi, hogy hasonlítanak ahhoz, amikről a páciens beszél. Nem biztos, hogy valóban ugyanolyan, de nem is kell, hogy egyezzen. Valamilyen kis szövet van, ami hasonlít. Az pedig, hogy ő most Jézusban vagy Mohamedben hisz, az a lelki képződmények alakulása szempontjából nem olyan lényeges. Nem akarom bagatellizálni, mert átél az ember olyat, hogy meg kell kapaszkodnia ahhoz, hogy értse, miről is van szó.

B. GÁSPÁR JUDIT: Nekem a saját analízisemből van olyan élményem, hogy én azt gondoltam az analitikusomról, hogy ateista (végül ugyan kiderült, hogy nem az, de ez más kérdés). Nekem pedig egy nagyon mély vallási élményem volt az analízisem végén, és ez aztán folytatódott is. És azt gondoltam, hogy az analitikusom ellenére, mert nem tudtam róla semmit. És úgy éreztem, hogy az én személyiségem most kezd kifejlődni, kinőni a szülői felettes énből, és borzasztó hálás voltam, hogy ő ezt hagyta. Azt gondoltam, hogy egy olyan konverziót élek át, amihez neki semmi köze. Nem is volt, de annyiban mégis volt, hogy a személyiségemhez viszonyult és nem az ideológiáimhoz. Akár vallástalan, akár vallásos ember megy el analízisbe, ha az jó analízis, akkor a végére vagy vallásos lesz, vagy vallástalan, és ez attól függ, hogy az ő tudattalan, valóságos szelfje mit diktál. Lehet, hogy elveszti a hitét, mert akkor az valóban csak ideológia volt, de az is lehet, hogy megerősödik benne, mert az nemcsak ideológia volt, hanem valóságos hit. És az is elképzelhető, hogy egy ateista elmegy analízisbe egy ateistához, vagy valakihez, akiről azt hiszi, hogy az, és megtér.

INGUSZ IVÁN: Ez azzal függ össze, hogy az ember mire használja az analízisét...

B. GÁSPÁR JUDIT: Meg hogy az analitikus mire használja azt.

HORVÁTH KRISZTINA: Számomra azért a vallás nem teljesen független a kultúrától, és valószínűleg nehezen tudom elválasztani a kultúrát és a személyiséget egymástól... Most éppen azon gondolkoztam, hogy nekem van egy olyan kliensem, aki egy szektának a tagja. A nyitó mondata az volt, ahogy belépett, hogy ő már otthagytott egy pszichológust azért, mert az ellentétbe került a vallásával, és ő csak akkor tud velem dolgozni, ha én egyrészt megígérem, hogy a vallásával soha nem fogok ellentétbe kerülni, másrészt, hogy soha nem fogok rá haragudni. És én az

ő szektatagságával soha nem kerültem konfrontációba. Nem azért, mert nem akartam, vagy mert ezt kérte, hanem mert valahogy soha nem ez volt a téma vagy a kérdés közöttünk...

INGUSZ IVÁN: De attól még nyilván érintettétek...

HORVÁTH KRISZTINA: Nem közvetlenül. De hát az egy döbbenetesen gyönyörű vallás. Én imádom azt a vallást, és abszolút értem, hogy miért lett annak a szektának a tagja, mert az evidensen következett őbelőle.

INGUSZ IVÁN: Nagyon érdekes amit mondasz, mert azt átéljük például, hogy elcsábítják a pácienseinket a gyógyfűvek és a nem- udom én, min, hogy elmennek kuruzslókhoz is mellettünk. Legalábbis velem elő-előfordul. De hogyha szekta viszi el, akkor mi lehet? Ilyen még nem fordult velem elő.

HORVÁTH KRISZTINA: Nekem ez kicsit más kérdés, mert ilyen élményem is volt, csak hadd fejezzem be az előbbi gondolatot, hogy miért imádom én azt a vallást. Ez a vallás azt mondja, hogy tulajdonképpen az embernek az a dolga a földön, hogy az elődei hibáit, bűneit, szenvedéseit, lényegében az elődei múltját jóvátegye, levezelje, és hogy az ember sorsát az elődei meghatározzák. Ez olyan vallás, amely — a maga módján — az én világnézetemmel, nem hitbéli módon, hanem valamilyen más meggyőződés alapján, de tökéletesen átélhető, és abszolút azonosulni tudok vele. Ugyan más forrásból, de magam is ugyanezeket a nézeteket vallom.

De olyan páciensem is volt, aki azért lett egy szekta tagja, mert hiányzott valamilyen én-része, és azt valamiképpen pótolni akarta. A szektában vélte ezt a pótlást megtalálni. Az a páciensem, akiről beszélek, nem ezért lett szektatag. Ő ugyan belépett a szektába, de ez nem hozott megoldást számára. Küszködik azokkal a sorskérdésekkel, amelyeket szeretett volna ezáltal megoldani. Az nem jó, hogyha elcsábul. Azt én nagyon ingoványos megoldásnak érzem, és attól félek, hogy nem lesz tartós. Bár nem tudom, hogy mi azután a további sorsa ezeknek a vágyaknak. Egy szekta pótolja-e azt az én-részetet, ami hiányzik belőlem? Nem tudom.

ÖRLŐSY DOROTTYA: Visszamehetnénk egy kicsit oda, hogy itt végül is másságok találkoznak? Azzal kezdtük el, hogy mi van akkor, ha más állásponton van az analitikus és a páciens, és akkor előjöttek a vallási meg antiszemitizmussal kapcsolatos példák. Mi a helyzet a szexuális „mássággal”? Mi van akkor, ha például egy transzvesztita jön?

INGUSZ IVÁN: Jó helyen van a páciens. Az ember azt gondolja, hogy örül, hogy analízisben van, hogy terapeutához került. Mert akármi is az ő

vágya ezzel az analízissel vagy terápiával kapcsolatban, az a reményünk mind a kettőnknek, hogy egy harmonikusabb összképpel lép ki a dologból. Nem? Akár transzvesztitaként, akár homokosként, akár mint bármi más.

HORVÁTH KRISZTINA: Az analízis nem álláspontoknak az ütközése. Az analízis nekem arról szól, hogy a páciensem ahhoz segítsem hozzá, amivel ő a legharmonikusabban tud élni. És ha az illető ezt úgy véli megtalálni, hogy ő transzvesztita... Nem azért jön analízisbe, mert ő ezzel nagyon boldog. Azért jön analízisbe, mert valami módon szenved ettől.

B. GÁSPÁR JUDIT: Azért sokkal könnyebb a dolgunk, mint, mondjuk, Freud idejében. Az első technikák értelmezésközpontúak voltak. Most nincs az a probléma, hogy az értelmezés kapcsán olyan vitába kelljen szállnunk a betegeinkkel, mint Freud: „de igenis a mamáját szereti!”, „de igenis a papájába szerelmes!”. Tehát nincs olyan nehéz dolgunk. Még abban sem, hogy a pszichoanalízis ideológiaként működjön. Nem kell elfogadtatnunk a pácienseinkkel a pszichoanalízis ideológiáját sem ahhoz, hogy gyógyítani tudjunk. De mégis, ha a klasszikus freudi értelemben gondolkozunk, Freud azt mondta, hogy minden szublimációnak és a merev szublimációknak különösen, tehát az ideológiáknak is ösztönalapjuk van. És akkor teljesen mindegy, hogy mi az az ideológia. Mindegyiknek ösztönalapja van, így a freudizmusnak is, tehát olyan nagy probléma nincs, a saját ideológiánknak is ugyanúgy ösztönalapja van, mint a páciensének. És akkor helyben vagyunk. És ráhagyjuk az értelmezést a páciensekre, mert értelmeznek ők maguk úgyis éppen eleget.

HORVÁTH KRISZTINA: Vagy pedig értelmezünk saját magunk számára. Azt gondolom, az mindig működik.

BAKÓ TIHAMÉR: Fontos, hogy milyen közegben értelmezünk. Mert biztos, hogy értelmezünk, ha ez nem is annyira kiemelt, és ugyanakkor igyekszünk teljesen anonimen a háttérben maradni. Tehát ahogy ez itt megjelenik, sokkal inkább emberi formát ölt. Azon gondolkodtam, ahogy föltették ezt a kérdést, hogy hol vagyok én ilyenfajta összeütközésben. Eszembe jutottak öngyilkosságra készülő betegek, vagy homoszexuális páciensem, vagy az, aki valamilyen szektának a tagja, és kerestem, hogy van-e bennem harc, ütközés, meggyőzés-vágy, vagy valami szembefordulás, vagy akár elfogadás ezen a téren. És arra jutottam, hogy ez nem így működik. Szóval hogy ha már előtérbe kerül valami ilyesmi, amiről itt elkezdtünk beszélgetni, akkor ott valamire nem találtunk rá, valamit nem értettünk meg. Az valamiről szól, amit tovább lehet gondolni. Szóval hogy...

HORVÁTH KRISZTINA: ...ott valami elakadás van, vagy valamilyen áttételi és viszont-áttételi probléma.

BAKÓ TIHAMÉR: Igen. Így van. Ha elkezd valaki zsidózni, vagy kommunisztázni, vagy homoszexuálisozni, akkor ott megjelenik valami nagyon erős indulat, amit ott konkrétan meg lehet beszélni. Az szől valamiről. Az előző óra anyagáról, vagy arról, amit éppen hoz a páciens. Azt hiszem, más a pszichoanalitikus-lét, mint ami kint van a hétköznapban. Az jut erről eszembe, hogy pont itt mentünk el a sarkon néhány évfolyamtársammal talán egy-két évvel végzés után, amikor az egyikük benéz az ablakon. A kocsmában ülnek az emberek. És elkezd röhögni. Kérdezzük, hogy mit röhög, mire mondja, hogy hát nézd meg ezt az embert! Mi meg mondjuk: „Hát ez pszichológus? Hát te hogy mondhatsz ilyet két évvel a végzés után!?” És akkor ő azt mondja, „szabadnapos vagyok!”.

INGUSZ IVÁN: Én azt szoktam mondani, hogy nem túlórázom.

BAKÓ TIHAMÉR: Amikor az ember dolgozik, akkor nem ez van előtérben, de kiengedi esetleg akkor, amikor veszekszik a buszon, mert épp ráléptek a lábára. Abban a helyzetben ez máshogy jelenik meg. Tehát másfajta jelenlét ez...

HORVÁTH KRISZTINA: Mert analitikusként tulajdonképpen virtuális térben működünk, a valóság pedig nem az.

B. GÁSPÁR JUDIT: Szóval nem a páciens ideológiáival kell megküzdenünk, hanem a sajátunkéval. Épp ahogy készültem erre a feminizmus-témára, azon gondolkodtam, hogy tényleg van az embernek egy képe a férfiről meg a nőről. (Jung animusz-animát mondana.) Nekem például sokkal később kezdődtek komoly pszichoanalíziseim férfiakkal, mint nőkkel. És sokkal tudatosabbnak kellett lennem abban, hogy hagyjam belecsúszni a páciensemre a regresszióba. Mert először férfiként kezeltem őt, és nem tetszett, hogy lemeleg csecsemőbe. Nem tetszett, hogy nem férfias! Nagyon hosszan kellett magamat gyúrni azon, hogy engedjem el ezt a férfiideál-képet, és hagyjam azt, hogy ő most itt nem férfi, hanem fiú vagy fiúcssecsemő legyen. Ez példa arra, hogy mindig a saját ideológiánkkal vagy a saját eszménkkal kell megküzdenünk, nem a páciensével. Különben nehéz volt. Annyira más volt a férfiak regressziójához való viszonyom. És ahhoz, hogy el tudjam ezt is fogadni, meg kellett tanulnom, hogy ilyenkor az anyai oldalamat és ne a nőit hozzam elő. Abból, hogy ezzel megküzdöttem, én rengeteget nyertem. Hogy szegény páciens mennyit, azt nem tudom, de én nagyon sokat.

BAKÓ TIHAMÉR: Igen, ez alapvető, ez a nyelvzavar. Hogy mondjuk, jön egy csinos nő vagy egy férfi, aki különböző érzéseket kelt az

emberben, indulatokat, rivalizálást, dühöt, bármit. Megjelenik egy nő a térben miniszoknyában, és úgy néz ki, hogy az ember azt sem tudja, hova nézzen, mikor ott fekszik előtte. Persze hogy elindul az ember fantáziája, és jelen van férfiként. De igazából itt dől el az, hogy leképezem-e azt a világot, amit ő behoz, és akkor megmaradunk ebben a nyelvzavarban, hogy ő kínálja ezt a nőiességet, miközben pont arra vágyik, hogy gyerek lehessen, hogy biztonságra leljen, hogy átélhesse azt a kiszolgáltatott, de biztonságos helyzetet, vagy sem. És ha ebben tudunk váltani, akkor indul el igazából a munka. Nem? Onnan indul ez a párbeszéd, hogy meg tudom engedni neki, hogy gyerek lehessen, és hogy tudom őt máshogy is nézni. És akkor ő is tudja majd magát máshogy nézni, és a kapcsolataiban is tud majd máshogy jelen lenni.

ÖRLŐSY DOROTTYA: De az analitikus a terápia során ki tud-e lépni valóban ebbe a virtuális térbe? Ha igen, hogyan tud kilépni? Hogyan tudja például levetkőzni azt a pervazív szerepet, amit a saját nemisége jelent?

INGUSZ IVÁN: Úgy, hogy biszexuálisak vagyunk.

HORVÁTH KRISZTINA: Én nem hiszem, hogy ezt le kellene vetkőzni. Nem levetkőzi az analitikus, hanem bánik vele. Dolgozik vele...

INGUSZ IVÁN: Illetőleg kikapcsolja, bekapcsolja. Én legalábbis ilyesmit szoktam átélni. A szimpátiára gondoltam, amire a Tihamér utalt: olyan sokszor éli át az ember azt, hogy antipatikusan jön a páciens, és a fene se tudja, hogyan, de mégis megszereti. Valami elfogadásszerű történik. És később ugyan még emlékszel, hogy milyen ellenszenves is volt, de már nem érzed ezt.

HORVÁTH KRISZTINA: Igen. Antipatikusan jön, és pontosan ennek az antipátiának a megértése — a saját antipátiád megértése — segít annak a megértéséhez, amit ő mond.

INGUSZ IVÁN: Meg nem mindig a viszontáttétel, hanem a történet, hogy lesz egy története...

HORVÁTH KRISZTINA: Ez az egyik dolog, de hát nagyon sokszor, amikor a történet még nincs, a viszontáttételnek a megértése segíthet. És azt gondolom, hogy az ember saját nemisége ennek része, ezzel dolgozni kell.

INGUSZ IVÁN: Itt van egy fontos kérdés, amit kerülgetünk. Hogy vannak a belső meg a külső tárgykapcsolatok. Tehát akkor, amikor „anyák leszünk”, akkor a férfiak is anyák lesznek. Amikor egy mágikus világba lépünk be egy emberrel, aki minket omnipotensen mozgatni akar, akkor mi tényleg kiszolgálunk valamit ebből. Mert valóban ott ülünk, minden szavára figyelünk, ahogy csecsemőkorában csinálják csak az emberrel. És

akkor minekünk nincs nemünk, azt hiszem, vagy ha van, akkor leginkább női. Mert biztos mi is emlékszünk, hogy hogy voltunk mi csecsemőként, csak nem tudjuk ezt minden pillanatban, de azért valamilyen módon felidéződik az, amit Winnicott holdingnak mondott. Ennek szerintem nincs köze a nemhez, ő sem tudja még, hogy ő milyen baba, abban a korban, azt hiszem. Szóval azt hiszem, hogy a nemekkel valahogy így lehet, hogy az ember el tudja veszíteni a nemét. Aztán újra visszajön valahogy...

HORVÁTH KRISZTINA: Közben bennem az, amit Judit mond, mély húrokat penget. Azt gondolom, hogy a saját terapeutaságomban az analízisemen kívül az anyaság rengeteget adott. Nem tudom, hogy adott esetben, mondjuk, Ingusz Iván vagy Bakó Tihamér ezt honnan tudja?

INGUSZ IVÁN: Hát nem tudjuk, hogy tudjuk-e. Nem ellenőrizhető, hiszen nem voltunk anyák, és nők meg aztán pláne nem. De szerintem valami a regresszió körül van...

BAKÓ TIHAMÉR: Igen. Én is azt gondolom. Én öt évig jártam analízisbe, és azt éltem meg, hogy ötéves korom alá nem nagyon tudok menni. A betegeimet sem tudtam igazából elkísérni az ötéves kor előtti világba. Ha pedig valahogy mégis odakerültek, egyfajta pánik fogott el. Aztán két évvel ezelőtt beteg voltam, mindenféle bajom volt, és visszamentem analízisbe. De talán még fontosabb az első élményem akkorról, amikor három-négy éves lehettem. Gyerekekkel versenyeztünk, hogy ki megy föl hamarabb a padlásra és ki jön le előbb. És lelöktek. És megéltem azt az élményt, hogy zuhanok, leesek, és hogy ott van egy árnyék fölöttem, ami azt mondja, hogy menjek vagy maradjak. Ez az élmény valahol a létezésem élménye. Az életem és a halálom ott dőlt el. Az, hogy ezt az élményt újraéltem, visszavezetett ebbe a világba, amihez valószínűleg emiatt nem tudtam eljutni korábban. Utána lényegesen megváltozott a kapcsolatam a pácienseimmel is. Egy olyan világba tudtam elvezetni őket biztonsággal, amibe igazából addig nem tudtam velük menni. Amikor ő megy egyre lejjeb a regresszióban, és megérzi azt, hogy én nem tudok vele továbbmenni, én sem tudok neki segíteni. Borzasztó. Ezek talán a vakfoltjaink, amikor igazából olyan feszültség támad, hogy elveszítethetjük egymást. És számomra fantasztikus élmény volt, amikor aztán megéltem, hogy megy, és valahogy kinyílok. Valahogy úgy, mint amikor a gyerek elkezd menni, és hátranéz, és én rákacsintok, hogy csak menjen, és közben én is izgulok. Valami ilyen élmény. Közvetíti az ember, hogy mehatsz, most már mehatsz. Hogy engedlek téged, és akkor ő továbbmehet ebben. És én akkor valami másfajta melegséggel vagyok jelen. Másfajta levegője van az együttlétünknek.

B. GÁSPÁR JUDIT: Nekünk is föl kell vennünk az apai projekciókat is, pedig mi azt nem tapasztaltuk meg, nem beszélve arról, hogy Bálint szerint a legmélyebb regresszióban levegőként és vízként kell viselkednünk, és levegő és víz sem voltunk soha. Szerintem, itt valamiféle én-kitágulás működik, mert annyi minden projekciót fölvesz az ember, ami nem ő.

BAKÓ TIHAMÉR: Igen. Tehát nem az van, hogy otthagyja a férfiúi vagy a női mivoltát, hanem hogy valahogy bővül.

VAJDA JÚLIA: Hadd kötözködjem egy kicsit. Ha ez ennyire nyilvánvalóan így van, hogy az analitikus mindezeket a projekciókat fel tudja venni, mindezekkel tud bővülni, akkor miért van az, hogy a feminista pszichoanalízis azért hadakozik, hogy ne férficentrikus világgép alapján folyjon az analízis. Hogy a feminista analitikusok még mindig fontosnak tartják bebizonyítani azt, hogy Freud Dórát azért nem tudta megérteni, mert Freud „mácsó” volt, és ezt a szemléletmódot akarta Dórára is rákényszeríteni. Miért nem lehet ezen túllépni? Miért nem lehet ezt egy idő után ad acta tenni?

INGUSZ IVÁN: Ez társadalmi kérdés, nem pszichoanalitikus!

HORVÁTH KRISZTINA: Én egyrészt azt gondolom, hogy ahhoz, hogy ezen túl tudjunk lépni, hogy a világgépünket ki tudjuk tágítani, ahhoz erre a fajta harcra vagy elméletképzésre szükség volt. Enélkül valószínűleg nem tudtunk volna ezen túllépni.

INGUSZ IVÁN: De az analitikus gyakorlatban túl tudtunk volna lépni.

HORVÁTH KRISZTINA: Azt hiszem, hogy az analitikus elméletben is túl vagyunk ezen rég.

VAJDA JÚLIA: De mégis, a mai feminista pszichoanalízis is harcol ezzel.

INGUSZ IVÁN: Amennyire én látom, a feminizmusban az történt, hogy ők nem a praxissal foglalkoznak, ők az elméletről írnak. Egyetlen cikket nem láttam még, ahol a praxistról szó esne. Ez egyrészt egy ideológiai harc volt, ma már egy szellemi harc. És azt érzem, hogy ők Freudon keresztül a fallokrata társadalommal vitatkoznak, nem a pszichoterápia gyakorlatával.

ÖRLŐSY DOROTTYA: De hát a praxis is épül valamilyen elméletre. Dolgozik valamilyen szexuális fejlődési elmélettel.

HORVÁTH KRISZTINA: Ez azonban már nem a freudi elmélet a

¹ Thomas H. Ogden San Franciscó-i pszichoanalitikus, *The Transitional Oedipal Relationship in Female Development* c. írása az *Int. J. of Psycho-Analysis* c. folyóiratban jelent meg (1987, 7. 68., 485–498.)

szexuális fejlődésről. Tény és való, hogy Freudnak nem volt nőképe. Vagy amennyiben volt nőképe, az egy deficitből állt. A nő az, aki nem férfi. A férfi a modell, és a nő ehhez képest egy hiány. De ez nagyon régen volt.

B. GÁSPÁR JUDIT: Már a budapesti iskola is változást jelentett azzal, hogy náluk már nem apacentrikus a szemlélet, hanem a preödipális korszak, az anyához való kötődés fontosabb lett. Már Ferenczi nőelmélete, Rotter Liliann elmélete a női szexualitásról is egészen más, mint a freudi.

HORVÁTH KRISZTINA: Freud nem tagadta azt, hogy neki a nőkről nincsen elmélete. Azt mondta, hogy számára a nők a sötét kontinenst jelentik. És ez így is volt. De hát valahol el kellett indulnia. Azt hiszem, nem érdemes a szemére vetni, hogy a saját kultúrájában nőtt fel és a kultúrája eszméi, előítéletei az elméletképzésében is befolyásolták. Mert egyikünk sem tud a kultúrájából kilépni.

B. GÁSPÁR JUDIT: És neki nem volt analitikusa!

INGUSZ IVÁN: De az jó kérdés szerintem, hogy dolgozunk-e valamilyen szexuális modellel. Mármint női szexuális modellel. Én legalábbis azt hiszem, hogy igen.

VAJDA JÚLIA: És az milyen?

INGUSZ IVÁN: Bennem nincs erről koherens kép...

HORVÁTH KRISZTINA: Igazából nem láttam a terhességben zajló folyamatok analitikus értelmezését — nem a csecsemő, hanem az anya szempontjából.

INGUSZ IVÁN: Terhes nő már volt nálam analízisben. És van egy elképzelésem a terhességről meg a női szexuális fejlődésről, de nagyon katyvaszos. Például az világos, hogy az énhatárok valahogy másképp vannak. Tehát, hogy egy nő menstruál, hogy teje van, hogy beléhatolnak... Mi van még egy nőnél?

B. GÁSPÁR JUDIT: Befogad, tartalmaz.

INGUSZ IVÁN: Igen, befogad, tartalmaz. Szóval a testi énhatárok mások. Az nem lehet ugyanolyan, mint egy férfinak. Én legalábbis nem tudom elképzelni. És van egy kedvencem, Ogden,¹ aki nekem nagyon szimpatikus dolgot írt egyszer, és én azóta szabadabban járkálok az egészben. Azt mondja, hogy a kislányok nemi szerve sokkal védettebb — szóval lerója a kötelező kört a feminizmusnak —, hogy miért kell az a pénisz, amit el lehet veszíteni..., szóval tudjátok. De az a gondolat a legjobb benne, hogy a női Ödipusz elején az anya úgy működik, mint az

² Jessica Benjamin feminista pszichoanalitikus. Azonosság és különbözőség. Kísérlet a nemiség kialakulásának „tágkörű” értelmezésére c. írását 96/3. számunkban közöljük.

átmeneti tárgy, de persze nem teljesen konkrét értelemben. Hogy amikor az anya a belső tárgyból külső tárggyá alakul át, akkor kezdi valahogyan az apát is bevonni mint külső tárgyat, és rájön a kislány, hogy a szülőknek külön kapcsolatuk is van. És ami az édes benne, hogy az anya az első férfi a kislány életében, mondja ő. Szóval, hogy az anyában tanulja meg azt, hogy milyen az apával úgy, hogy a még nem-teljesen-külső-tárgy anyába lesz szerelmes, aki a tudattalan azonosítás révén összekapcsolódik az apával. Mert hogy itt van egy olyan átmeneti tér, ebben az adott időszakban — innen ugyanazt mondja, mint Winnicott —, hogy nem kérdőjeleződik meg, hogy ez a szerelem az apának szól vagy az anyának. Mert egy anya például — ha az ő azonosulása a saját apjával rendben volt — úgy öltözteti a kislányát, hogy az a férjének, az apának tetszen. És hogy ez viszi át valahogy az Ódipuszba.

B. GÁSPÁR JUDIT: Rotter Liliann is azt írja, hogy nem fontos a pénisz-irigység, sőt hogy — ha jól emlékszem, valami olyasmit ír, hogy a kislány észreveszi a körülötte lévő férfiakon, hogy izgalomba jönnek tőle, hogy el vannak bűvölve, adott esetben még azt is észreveszi, hogy merevedésük van, és megszerez egy ilyen mágikus érzést, hogy hatalma van a férfiak fölött, hogy őtőle függ az, hogy egy pénisz mit csinál, vagy hogy egy férfi mit érez. Hogy tulajdonképpen sokkal nagyobb hatalma van a férfi péniszén, mint nekik maguknak. Merthogy azoknak nincs hatalmuk rajta. És ez az elképzelés elég harmonikus fejlődést tesz lehetővé.

INGUSZ IVÁN: Igen, de Rotter Liliann ezzel még benne maradt abban a szemléletben, hogy a pénisz körül forog a dolog. Egy igazi feminista...

HORVÁTH KRISZTINA: Most én azt mondanám, hogy ahhoz a kezdeti tiszta képhez képest, amit Freud adott a férfiak fejlődéséről, az én elképzelésem a férfiak szexuális fejlődéséről éppolyan katyvaszossá vált az idők során, mint amilyen a nőkéről való. Merthogy azért az sem egészen úgy működik.

INGUSZ IVÁN: Igen, de szerintem nekünk jobban kell gondolkodni a nőkről valahogy.

B. GÁSPÁR JUDIT: Igen, én is úgy éreztem, mikor az első férfi páciensem volt, hogy tiltott területre lépek. Hogy olyan dolgokat fogok megtudni, amiket nekem mint nőnek nem volna szabad megtudnom.

ÖRLŐSY DOROTTYA: Jessica Benjamin² azt mondja, hogy a péniszirigységnek megvan a fordítottja, és hogy ezért nem kell annyira

³ Nancy Chodorow feminista pszichoanalitikus Feminizmus, nőiesség és Freud c. tanulmánya e számunk 37–52. oldalán olvasható.

erőltetni ezt a pénisz körül való forgást. Merthogy a kisfiú éppen úgy irigylti azt, amikor megtudja, hogy a lányoknak gyerekük lehet, és nagy lehet a hasuk, és hogy megnő a mellük, és ez hihetetlen konfliktusokat okoz benne. És hogy szerinte mindkét nem akkor lép be az „ödipuszba”, amikor rájön arra, hogy el kell veszítenie az egyik felét. Jessica Benjamin arra teszi a hangsúlyt, hogy nem kellene megrekedni abban a freudi ödipusz-elképzelésben, hogy a saját nem az igazi nem, a másik nem pedig a másik.

HORVÁTH KRISZTINA: Sokszor ez így igaz, a terhesség, gyerekszülés nagyon sok házasságban krízishelyzetet okoz. Én családterápiával is foglalkozom, nemcsak analízissel, és tudom, hogy nagyon sok házassági krízisnek ez az alapja, hogy az apa azt érzi, hogy az anya kreatív teljesítményéhez képest ő nem tud labdába rúgni. Jó esetben egy kreatív folyamatban ezt valamiféle alkotássá tudja szublimálni, rosszabb esetben ezt nem tudja megtenni, és ilyenkor szokott kialakulni a házassági krízishelyzet...

B. GÁSPÁR JUDIT: És az apás szülések nem segítenek?

HORVÁTH KRISZTINA: Lehet, hogy igen.

INGUSZ IVÁN: A terhes nő, aki hozzám járt, azt mondta, kifejezetten úgy érzi, hogy teljesen fölösleges, hogy bent legyen a férje a szülésnél, de az ragaszkodik hozzá. Divatja lett az apás szülésnek, az apák boldogan fényképezik az első pillanatot. Úgyhogy valami valóban van abban, hogy ott kell lenni, látni kell a titkot, részt kell venni abban, amiről minden nő tudja, hogy egyedül kell végigcsinálnia. Testi téren mindenképpen.

HORVÁTH KRISZTINA: Nem tudom, de ennek az egyedül levésnek vannak fokozatai... Én azt éltem át, hogy az agyammal nagyon sok mindent csinálhatok, és az nagyon jó dolog, de hogy egy ilyen kreatív teljesítmény, mint egy gyereknek a kihordása meg világrahozatala... Csinálhatok én sok mindent, életem legnagyobb teljesítménye és fő műve akkor is ez marad...

ÖRLŐSY DOROTTYA: A probléma az, hogy bár érezheti egy nő, hogy neki ez tökéletes kiteljesedést biztosít, a társadalomban ez nem kerül a megfelelő rangra. A mai társadalomban nem igazán ismerik el, és a nő a másíknak, a másságnak a szerepét tölti be ebből a szempontból. És a klasszikus pszichoanalitikus elméletben is így van.

B. GÁSPÁR JUDIT: Ez nem egészen igaz. Az, hogy az anyáknak ítélik a gyerekeket majd' minden válásnál, nem ezt támasztja alá.

HORVÁTH KRISZTINA: Ez kettős. Egyrészt az anyaságról van egy idealizált kép a kultúrában, ami tulajdonképpen a kisgyerekkor idealizált képének felel meg. Ez az egyik szélsőség. A másik meg az, hogy az

anyaság a hétköznapiakban valóban meg nem becsült, meg nem fizetett, el nem ismert tevékenység.

INGUSZ IVÁN: De egy dolog mellett elsiklottunk. Tény az, hogy a nőnek két kanyart kell megtennie: a mamáról át kell váltania az apára. A férfinak meg nem. És, szögezzük le, ezt mégiscsak Freud figyelte meg először.

HORVÁTH KRISZTINA: A férfinak is két kanyart kell megtennie.

ÖRLŐSY DOROTTYA: Nancy Chodorow³ azt írja, hogy először mind a két nemű gyerek az anyával azonosul. De később a kislánynak az anyával való kapcsolata olyan szoros és folytonos, hogy ettől neki a pszichés fejlődése későbbi fázisaiban sem kell olyan mereven leválasztania magát és elutasítania az anyát. És szerinte éppen a kisfiúk fejlődése a problematikusabb.

INGUSZ IVÁN: Ez világos, de akkor is meg kell, hogy tegye, el kell, hogy hagyja. De jogos, hogy nem mindegy, mikor csinálja az ember.

HORVÁTH KRISZTINA: Szerintem a két kanyar a férfiaknál az identitás fejlődésében van. A szerelem tárgyának a folyamatossága az identitásban megmarad, de ahhoz, hogy a fiú az apával azonosuljon, meg kell tagadja az anyát, az anyával való primer azonosulást. Szóval ez másféle két kanyar, de mindenhogyan két kanyar. Nőként az identitásodban maradhatsz kontinuos az anyáddal, de mint szerelmi tárgyat meg kell tagadnod.

INGUSZ IVÁN: Na de mi a könnyebb? Ösztönt váltani vagy... Tárgyat váltani, vagy pedig felettes ént? A fejlődés tényleg könnyebbnek tűnik a nőknél. Praktikus szinten ez azt jelenti, hogy a primer azonosulás is ott történhet, ahol a szekunder azonosulás...

HORVÁTH KRISZTINA: Hát ez a könnyebbség. A nehezebb az, hogy a szerelmed tárgyat kell váltanod.

B. GÁSPÁR JUDIT: Mai gondolkodásunk szerint a szexuális fejlődésbe rengeteg olyan tényező is belejátszik, ami nem tisztán libidó-tényező, hanem nárcisztikus, tehát már ebben is eltértünk Freudtól. Az, hogy egy nő be tud-e fogadni egy férfit, nemcsak a pszichoszexuális fejlődés problémáinak megoldásától függ, hanem az énejlődésétől is. Tehát ha az én-integritását túlságosan védenie kell, mert a behatolás veszélyezteti azt, akkor lehet, hogy frigid lesz anélkül, hogy kasztrációs komplexusra vagy péniszirigységre kellene gondolnunk. És sokkal komplexebben gondolkodunk ma már a férfiszexualitásról is. Merthogy az is regresszió-veszélyes.

BAKÓ TIHAMÉR: Én azon gondolkodom, hogy ha itt a nagyon korai szakaszban nem történik meg a találkozás az anyával, tehát ha az anya

nem elégíti ki a kezdeti biztonságigényt, és nem történik meg az azonosulás vele, akkor utána az egész folyamat megáll. Akkor aztán össze is cserélődhet az identitás, az, hogy én nő vagyok-e vagy férfi, hogy melyik szülő felé megyek. És akkor belül támad egy nyelvzavar. Abban, hogy hogyan találok rá a saját nememmel való azonosságra, hogy hogyan megyek a másik nemű szülő mint vágyott tárgy felé.

INGUSZ IVÁN: Lefordíthatom ezt magamnak? Tehát az a kérdés, hogy amikor az ember elindul valamelyik szülője felé, akkor mi segíti hozzá, hogy eljusson az identitásához. Hol találja majd inkább meg önmagát? A velük való szerelemben vagy szeretetben?

BAKÓ TIHAMÉR: Az jut erről eszembe, hogy nagyon gyakran lehet látni, hogy a pácienseink elindulnak egy élmény felé. Tehát mondjuk egy fiú elindul annak az élménynek a megismerése felé, hogy hogyan is van ő az anyjával. Aztán történik egy elbizonytalanodás, mert a vágya az, hogy nyugalomra leljen. Úgy indul el, mint egy ötéves kisfiú, de közben a serdülő fiú intelmei miatt nem tud továbbhaladni. És nagyon hosszú ideig nem is tud megérkezni. A saját élményemet fordítottam most át. Az analízisem egyik nagy élménye az volt, hogy amikor elindultam, hogy megnézzem az anyámmal való kapcsolatomat, hogy hogy is vagyok vele, mindig azt éltem meg, hogy leállok egy idő után, és nem tudok továbbmenni. Azért, mert tiltások lépnek be. Az analitikusommal is az volt a vágyam, hogy fogadjon el, hogy én legyek az egyedüli gyereke, és hogy nagyon szeressen. De nem tudtam továbbmenni, mert azonnal belépett az, hogy én egy nő felé megyek. És amikor ez megjelent, akkor nem tudtam eljutni az eredeti célomhoz, az anyámhoz, nem tudott megvalósulni a vágyam. Tehát valahogy belépett a nemiség, miközben igazából a kötődésre, a szeretetre vágytam. És elég gyakran lehet látni a klienseimnél is, hogy nem találnak rá erre a szeretetre, erre a melegségre vagy erre a közegre. Tehát — bár erre vágnak — nem jutnak el oda, hogy a fantáziáikban gyerekként kerüljenek oda az ölünkbe.

INGUSZ IVÁN: Így van, ez tényleg összefügg azzal, hogy el kell menni, el kell menni azonosulni az apával, hogy aztán vissza lehessen térni. De amire visszatér a nőhöz, addigra már szexusa van. Így van megszerkesztve a dolog. És akkor már zavarba jön az ember, hogy az eredeti tárggyal mi legyen...

Chodorow azt mondja, hogy a modern társadalomban valójában láthatatlan apákkal azonosulunk, fantáziált apákkal, mert a valódi apák

⁴ A NANE (Nők a nőkért együtt az erőszak ellen) az első feminista nővédő szervezet Magyarországon.

nincsenek otthon. Legalábbis úgy, mint az anya, úgy általában nincsenek jelen. Olyan megfigyelhető, hétköznapi módon. És elmondja, hogy ez mennyire lehetetlen helyzeteket szül.

BAKÓ TIHAMÉR: De hogyha van apa, akkor is az történik, hogy egyrészt mész felé, mint a szerelmed tárgya felé, de ugyanakkor mész az apa felé, mint egy anya felé is. És hogyha nem kapod meg ezt az anyaságot az apánál, akkor tulajdonképpen elveszíted vele a szerelmed tárgyát is.

ÖRLŐSY DOROTTYA: Ez az, amit Jessica Benjamin is mond. Hogy az a jó, ha ez a primer azonosulás mind a két nemmel megtörténik, nemcsak az anyával, hanem az apával is, és ez az, ami általában frusztrálódik. Merthogy az apák nincsenek jelen, és ha jelen vannak, akkor is egy olyan maszkulin szerepben, ami a nyílt érzelmeket frusztrálja, megakadályozza. Tehát ami ezt a fajta primer azonosulásvágyat, ezt a homoerotikus azonosulásvágyat megakadályozza a fiúgyerekekben. És ő azt mondja, hogy ez a lánynál is megvan, mert a preödipális korban nemre való tekintet nélkül mind a két szülővel azonosulni kíván ő is.

INGUSZ IVÁN: Sőt látunk olyan kicsi gyerekeket, akik jobban szeretik az apjukat. Hogy van olyan, hogy az egyéves mindig az apjára mondja, hogy csak ő csinálhatja ezt vagy azt.

B. GÁSPÁR JUDIT: Nem biztos, hogy csak az elfogadó szülővel lehet azonosulni. Nem egészen ehhez a témához tartozik, de énszerintem a közel lévő apára, akármilyen maszkulin és „macsó”, nagyon nagy szükség van, mert az agresszorral való azonosulás nagyon kell az etikai érzék fejlődéséhez, és nem véletlen, hogy annyi pszichopátának látszó gyerek van manapság. Lehet, hogy az nagyon fontos, hogy lágyabbak és kicsit femininebbek legyenek a férfiak, mint régebben, de azért valamennyi agresszió nem árt. Ez persze az anyából is ki szokott ütközni...

HORVÁTH KRISZTINA: A NANE⁴ összehozott egy amerikai feminista jogászprofesszornővel, és a beszélgetésben oda kanyarodtunk, hogy nagyon jó dolog, hogy az erőszak ellen harcolunk, de miért gondoljuk azt, hogy az erőszak mindig férfi képében jelenik meg. Mert bennünket ki vert, amikor gyerekek voltunk? Kiderült, hogy a New York-i zsidó származású professzornőt ugyanúgy az anyukája verte, ahogy engem is az anyukám vert. Még szebb volt a történetben, hogy az ő anyukája is vállfával szokta őt ütlegelni, mint ahogy az én anyukám is vállfával szokott engem ütlegelni. Egészen addig azt hittem, hogy az anyám azért vert engem vállfával, mert nekünk egy tisztítóüzletünk volt, és ez valami foglalkozási ártalom volt nála. De miután kiderült, hogy a professzornőt Amerikában szintén vállfával verte az anyukája, aki nem

volt tisztító, azt kell gondoljam, hogy ez egy általánosabb, multikulturális anyai szokás...

B. GÁSPÁR JUDIT: Az biztos, hogy a freudi elmélet szerint a nő passzív és szelíd, holott biztos, hogy ezt nem lehet így kijelenteni. Én úgy látom, hogy a nő agressziója sokkal veszélyesebb a gyerekekre, mint a férfié. Az anya agressziója ugyanis a létében kérdőjelezi meg a gyermeket. A legelemibb személy- és önazonosságában, még nem is az identitás-értelmeben, hanem egyáltalán a jogában arra, hogy ezen a világon legyen. Az apa agressziója, egy férfi agressziója mindig veszélytelenebb. Valami más. Ez azért jutott eszembe, mert már az első kérdésünk kapcsán felmerült bennem az, hogy amikor nekem kell leküzdenem a betegekkel való vitakészségemet, az éppen az a helyzet, amikor a szüleikről van szó. Mert nagyon sokszor találkozunk olyan boszorkány-anyával, vagy legalábbis boszorkány-nő képével, aki teljesen kétségbe vonta azt, hogy ennek a páciensnek joga van létezni. És ilyenkor feltámad az ember agressziója azzal az anyával kapcsolatban, és ezzel valamit kezdenie kell. Itt nagy csábítás van arra, hogy az ember küzdjön a pácienssel, aki azonosul ezzel az anyával, és azt mondja, hogy nekem tényleg nincs jogom élni ezen a világon, én csak azért vagyok létjogosult, hogy teljesen önfeláldozó nő leszek és feladom önmagamat. Hogy csak úgy igazolhatom a léteimet a világban, ha csak másokért élek.

HORVÁTH KRISZTINA: Én nem hiszem, hogy ez az anyai agresszió közvetlen következménye lenne. Inkább úgy érzem, hogy ez az anya nárcisztikus igényeinek a kiszolgálásából fakad.

B. GÁSPÁR JUDIT: Is...

INGUSZ IVÁN: Elfelejtettük azt az egyszerű tény, hogy a gyerekeket, a pácienseinket az anyák szülik. És gondoljunk az ősi dolgokra, hogy megették a gyerekeket, vagy elpusztíthatták. Nos, én nem hiszem, hogy ez eltűnik az emberekből attól, hogy nagyon civilizáltak lettek. Másrészt az anya mindig azonosul a saját anyjával. Miközben szül, vagy amikor ott van a csecsemője, akkor ő ott van csecsemőként a saját csecsemőjében. Ezt az agresszióra mondom, egy férfi valószínűleg nem tudja ezt az agressziót testi szinten mozgósítani.

B. GÁSPÁR JUDIT: Nem tud elvetélni például egy férfi, nem tud kilöki magából gyerekeket, és mondjuk, csak a tizediket megszülni...

INGUSZ IVÁN: Szóval ez annak az ellentéte, amit te mondtál, Krisztina, a kreatív aktusnak a tökéletes ellentéte, de ugyanolyan hatalommal bír...

B. GÁSPÁR JUDIT: Arra a kérdésre is válaszolni kell, hogy hogyan élheti át a férfi analitikus az anyaságot, hogy a kulcsszava a terápiának az

újjászületés. Nekünk van egy olyan fantáziánk, hogy én újra megszüülök azt a páciens, tehát hogy én az ő rossz anyjának a helyébe lépek, és én vagyok az ő jó anyja.

HORVÁTH KRISZTINA: Kihordjuk.

BAKÓ TIHAMÉR: Én meg azt gondolom, hogy mi elkísérjük őt. A kihordáson túl a legfontosabb az, hogy ott vagyok vele. Mert máshogy van ott egy anya, aki magában hordja vagy magában tartja. Én meg végigjárom vele ezt az utat a szülőcsatornától kezdve a megszületésig.

INGUSZ IVÁN: Nagyon érdekes, amit mondasz. Szerintem is így van. Olyan ez, mintha egy apás szülést csinálna az analitikus. Nem? Szóval, hogy ott van, és nézi, hogy hogy vajúdik szegény páciens a szűznemzésén, saját magán, és jajgat, amikor jajgat. Ebben a tekintetben a női analitikus is apás szülést csinál, nem?

B. GÁSPÁR JUDIT: Igen. Bár lehet, hogy a belső fantáziaképek nem ilyenek. Nagyon érdekes, hogy a nőgyógyászok is azt mondják, hogy megyek szülni. Hét szülésem volt ma... Ez tehát nem csak a mi privilégiumunk... De szerintem ez csak a modern embernek ilyen iszonyatos probléma. Berlinben, a Dahlem Múzeumban láttam egy csomó indonéziai szigetvilágból származó szobrot, ami valószínűleg istenszobor lehetett, melle volt, női nemi szerve és erigált pénisz, és nagy hasa, tehát gyereket tartalmazó hasa.

HORVÁTH KRISZTINA: Az az isten, akinek mindene van. Ez az emberiség alapvető vágyképlete...

VAJDA JÚLIA: Szeretném, ha visszatérnénk ahhoz a kérdéshez, hogy végül is kell-e egyáltalán szexualitáselmélet.

INGUSZ IVÁN: Nem kell szexualitáselmélet. A szexus elhelyeződik abban az egy emberben és azt figyeled, hogy hogyan. Amikor nagyon jó tanuló voltam, akkor terápia közben mindig elméleten gondolkodtam, hogy jééé! De azóta nem. Ha beszélnem kell róla, akkor persze mondom az elméletet, de...

B. GÁSPÁR JUDIT: ...de az nagyon veszélyes, mert rákényszerít egy sémára. Ha egy páciens hoz egy olyan álmot, hogy neki folyton lenyírják a haját, meg folyton elveszik valamijét, akkor legalább két gondolat jut az embernek az eszébe. Az is lehet, hogy tényleg volt kasztrációs szorongása vagy péniszirigysége attól függően, hogy nő-e vagy férfi, de még sok minden más is lehetett. Arra is lehetett gondolni, hogy valamilyen énrészét levágta magáról, vagy levágatták vele, hogy attól fosztották meg. Tehát ez a kettő egyszerre jelenik meg, és nem külön. És hogy az az énrésze az most micsoda, hogy az egy nagyon maskulin dolog, az sem biztos. Lehet, hogy épp a feminitását vágták le.

INGUSZ IVÁN: Arról nem beszélve, hogy pszichológus pácienseim olyan jó tanulók, hogy szinte néha gyanús freudi képes kifestőkönyveket hoznak.

HORVÁTH KRISZTINA: Én nem azt érzem dolgomnak egy analízisben, hogy egy elméletet alkalmazzak, mert annak nincs ott helye, ez világos. Ha valakinek a pszichoszexuális fejlődése megakadt egy ponton — ami nem csak a szexuális fejlődés, ilyen önmagában nincsen, ez a tárgykapcsolat-fejlődéssel, a nárcizmus-fejlődéssel, az énéjlődéssel abszolút összefüggéshálóban van —, ha valahol ebben megakadt, akkor az a feladatom, hogy ezen továbbsegítsem. És ebben számít az elméleti elképzelés. Nagyon durva példával élve, voltak periódusok, amikor a kultúra azt gondolta, hogyha egy nő frigid, akkor az a természetes állapota. Ha egy analitikus is ezt gondolta, akkor feltehetően nem nyomozott az után, hogy miért s hogyan lett a páciense frigid. Ahhoz, hogy képünk legyen arról, hogy az emberi örömképességnek a határai hol vannak, nem nélkülözhető az elmélet.

INGUSZ IVÁN: Ez elmélet? Lehet, hogy az „elmélet” szóval van bajom. Mert az elmélet szóról én valami koherensre gondolnék, egy zárt rendszerre.

BAKÓ TIHAMÉR: Engem még mindig a korai azonosulás izgat, az azonosulás és a szeretet-tárgy választása. Azt tapasztaljuk, hogyha itt elakadás van, akkor az egész pszichoszexuális fejlődés elakad. Viszont ha ezen túljut, ha bekerül egy ödipális korszakba, akkor ott már jobban szétválik a dolog. Ott nagyobb játéktere van. A nagyon korai sérülésnél szinte nem is lehet pszichoszexuális fejlődésről beszélni. Azt lehet látni, hogy nem jelenik meg érettebb szexuális kapcsolat, hogy a szexualitás valamilyen masszaként van jelen. És a következő szakaszban már kiderül, hogy van-e szeretet-tárgya, vagy van-e azonosulási tárgya. Tehát a dolog több szálon fut, nemcsak a pszichoszexuális fejlődés számít, hanem a tárgykapcsolat választása is.

INGUSZ IVÁN: Igen, az a kérdés, hogy a probléma, ami szexuális köntösben jelentkezik, valóban szexuális probléma-e vagy sem.

B. GÁSPÁR JUDIT: Vagy nem csak...

INGUSZ IVÁN: Vagy nem csak.

HORVÁTH KRISZTINA: Esetleg nem elsősorban. Ha alapbizalom-probléma van, akkor az olyan alaphiba, ami lehetetlenné teszi a szexuális fejlődés elindulását.

BAKÓ TIHAMÉR: Persze, így van.

INGUSZ IVÁN: Azért szerintem van egy forgatókönyv, egy gondolati forgatókönyv a szexuális fejlődésről...

B. GÁSPÁR JUDIT: Persze. Implicit elméleteink vannak. Ez Polányi kedvenc kifejezése. Például van az az alapelméletünk, hogy valaminek élettörténeti oka van. Tehát ha találkozunk egy jelenséggel, akkor azt gondoljuk, hogy szimbolikus, hogy jelent valamit, hogy ez a páciens élettörténetében alakult ki, gondolunk valamit arról, hogy az élettörténet szereplői milyen szerepet tudnak egyáltalán játszani, milyen a súlyuk, miért van súlyuk. De ezek implicit elméletek, nem úgy, mint a pszichoanalízis kezdeti korszakában, vagy például Melanie Kleinnél, ahol megtanítják a beteget az elméletre. De nem minden analitikus tartja fontosnak, hogy megtanítsa a beteget az elméletre. Van, aki arra használja az elméletét, hogy ha találkozik egy jelenséggel, ne vesszen el benne. Hogy ne ijedjen meg attól, ha a páciens azt álmodja, hogy levágták a haját. Ez nem azt jelenti, hogy öngyilkossági vagy öncsonkítási vágyai vannak — jelentheti azt is, de jelenthet valami mást is. Abban, hogy hogyan fejtünk meg, vagy hogyan segítünk megfejteni egy szimbólumot, benne vannak az implicit elméletek. De nem szívesen fejtjük ki őket, mert nagyon fontosnak tartjuk, hogy ne kényszerítsük rá az elméletet a betegeinkre. Ezért igyekszünk a tudatelőttében tartani az elméleteinket, nehogy kísértésbe essünk és a páciensekre erőltessük a saját értelmezéseinket.

ÖRLŐSY DOROTTYA: De ez veszélyes is lehet. Ha az elmélet nem explicit, akkor nem tudod megfogni, nem tudod kitenni magad elé...

B. GÁSPÁR JUDIT: Szerintem nem erről van szó. Nagyon érdekes élményem volt egy páciensemmel. Egyre inkább az volt az érzésem, hogy amiről beszél, az egyrészt egy kasztrációs szorongás, másrészt egy öncsonkítás, de visszatartottam ezt az értelmezést, és bizony a rá következő órán a páciens maga fogalmazta meg ezt: „nem tudom, hogy nem féltém-e egy kicsit, hogy esetleg úgy járhatok, mint a nővérem”.

ÖRLŐSY DOROTTYA: De hogy van az, hogy állítólag a freudi analitikusok betegek kasztrációról, meg péniszirigységről beszélnek, a jungiánusok betegek meg animuszról és animáról? Tehát azt mondják, amit vársz tőlük.

B. GÁSPÁR JUDIT: Nem. A páciens mondhatja az animuszt és animát is, mindent mond, ami eszébe jut, szabadon asszociálhat. Ez a páciens például mondta az összes elméletet, amit tudott erről a dologról, de addig, amíg át nem élte, hogy ő egy csonka embernek érzi magát, addig hiába mondta az animuszt meg a kasztrációt, tehát én is hiába mondtam volna.

INGUSZ IVÁN: Az implicit elméletekre visszatérve, szerintem ezek

arra való, hogy letezteljük őket. Van egy belső értelmezés, amit elengedünk, hogyha érezzük, hogy az nem stimmel. Mert ez előfordul... És akkor percről percre jön az új anyag, tehát percről percre formálódik újra és újra az implicit elmélet, de ha úgy érezzük, hogy valami kicsúcsosodik, akkor megmutatjuk a betegnek, elmeséljük, hogy mit gondolunk... Ez már nem ráerőltetés, és ez a nagy különbség, azt hiszem. Egy játékosabb ügy. Ezek az implicit elméletek nem úgy rágnak minket, mint a féreg, hogy aztán majd egyszer csak valahol megbosszulják magukat...

ÖRLŐSY DOROTTYA: Azért egy regresszióban lévő páciensnek biztos nem mindegy, hogy mit mond az ember.

B. GÁSPÁR JUDIT: Nagyon mély regresszióban nem szabad értelmezni. Legfeljebb ilyeneket lehet mondani, hogy ühüm meg hogy hüm...

HORVÁTH KRISZTINA: Tükrözni lehet.

B. GÁSPÁR JUDIT: De már más a viszonyunk a pácienseinkkel, mint amiről ezek a tanulmányok írtak, tehát hogy páciens viselkedése megfelel annak, amiben az analitikusa hisz. Mi már nem viselkedünk mindenható analitikusként.

INGUSZ IVÁN: De egy dologban én biztos vagyok, abban, hogy a tudattalanok kommunikálnak egymással. Szerintem mindannyian átéljük ezt. Ezt össze lehet keverni azzal, hogy az elmélet is átmegegy. De ez nem ugyanaz. És az világos, hogy a pácienseink úgy olvasnak bennünk, mint a tenyerükben. De hogy ez hogy működik, az nem a mai beszélgetés tárgya...

HORVÁTH KRISZTINA: Látod, erről sincs igazán elméletünk.

B. GÁSPÁR JUDIT: Hát ha mi olvashatunk belőlük, akkor ők mért ne olvashatnának belőlünk?

ÖRLŐSY DOROTTYA: Amit az előbb mondtál, Krisztina, arról az jut az eszembe, hogy honnan tudjuk, hogy a páciens mikor örül, vagy hogy mennyire tud örülni? Hogy hol vannak az öröm határai? Mert ebben szerepet játszik a társadalmi konvenció. És ez a terapeutában is él. Neki is van egy elképzelése arról, hogy minek tud örülni egy nő...

INGUSZ IVÁN: Szerintem a mai társadalom eléggé nyitott ehhez. Vagy lehet, hogy hülyeség, hogy a társadalom, de azért erről mindannyian úgy gondolkozunk, hogy nagy az isten állatkertje, sok minden elfér benne, és az van, ami van...

B. GÁSPÁR JUDIT: Egy gyerek kap egy nyelvet, többnyire az anyjától,

⁵ Irigaray, Luce: This sex which is not one. 1985. Ithaca (N. Y.), Cornell University Press

aztán később az apjától, amin el tudja mondani önmagát. Szerencsés esetben. Ha nem tudja elmondani önmagát, akkor el kell mennie szegénynek analízisbe, mert különben nincs önmagával kommunikációban. Tehát a szavai nem alkalmasak arra, hogy önmagát elmondja, akár önmagának, akár másnak. Ha eljön analízisbe, akkor nem én fogom neki elmondani önmagát, mert akkor ugyanaz történik, mint ami az anyjával vagy az apjával történt, hogy ők megmondták neki, hogy ha te kettést kapsz az iskolában, akkor neked kudarcélményed van, mondjuk. És lehet, hogy nem kudarcélménye volt, hanem nagyon örült, hogy borsot törhet a szülei orra alá, de megmondták neki, hogy most kudarcélményt kell átélnie. De én nem fogok beállni ebbe a sorba, hogy helyre tegyem. Az egész pszichoanalitikus küzdelem azért folyik, hogy ő találjon egy saját nyelvet, amin el tudja mondani — magának — , hogy ő minnek örül, hogyan örül, minnek nem örül, és hogyan nem örül. Ezért kártékony a túl explicit elmélet, mert akkor megint az van, hogy nem a saját nyelvén fejezi ki önmagát. Tehát ez egy borzasztóan nehéz küzdelem, míg a legvégére talán lesznek szavai vagy kifejezésmódjai az élményeire.

INGUSZ IVÁN: Szépeket tudsz mondani!

ÖRLŐSY DOROTTYA: Krisztina, én úgy tudom, hogy te deklaráltan feminista pszichoanalitikus vagy. Mit jelent ez számodra vagy a pácienseid számára? Miben áll ez?

HORVÁTH KRISZTINA: Nem tudom. Én feminista is vagyok, meg pszichoanalitikus is vagyok. Mint analitikus annyiban vagyok feminista, hogy foglalkozom a feminizmus elméletével, a feminista analitikusok írásaival, a családban meglévő hatalmi struktúrákkal, amelyek kétségkívül léteznek, a társadalomban meglévő hatalmi egyenlőtlenségekkel, amelyeknek a péniszirigység is lehet egyik szimbóluma. Azt gondolom erről, hogy egy kislány nem föltétlenül azért irigylő a férfiakat, mert péniszük van, hanem azokért a privilégiumokért vagy hatalmi fölényért, amelyet a pénisz mint szimbólum megtestesít.

VAJDA JÚLIA: Mit jelent ez a terápiában? Hogyan van ott jelen?

HORVÁTH KRISZTINA: Bizonyosan jelen van, mint, azt hiszem, minden más is. De nem tudom, hogyan. Nem tudom így elmondani. Ez ugyanúgy van, mint a többi elmélettel, ilyen direkt módon nem jelenhet meg a terápiában.

VAJDA JÚLIA: És indirekt módon?

HORVÁTH KRISZTINA: Annyiban, amennyiben az én világtérképem ezzel is bővül, ha bővül. Nem tudom, hogy bővül-e. Mert, amint hallom, más úton nagyon hasonló konklúziókhöz

lehet jutni.

INGUSZ IVÁN: Miért van, hogy nincs egy olyan feminista pszichoanalitikus-nő sem, aki közölne esetet? Mint feminista? Csak elméleteket közölnek, vagy megfigyeléseket, vagy éppen a hatalmi struktúrákon gondolkodnak. Nincs mögötte az ember, a történetek nem jönnek be. Nagyon érdekes, pedig hát vannak, kell hogy legyenek...

B. GÁSPÁR JUDIT: Ha jól gyanítom, akkor nyilván azért, mert a terápiában ez nem szokott megjeleni. Legalábbis így nem.

INGUSZ IVÁN: Chodorow is elvonult, megírta a könyvét, és soha többé nem látta senki, új elmélettel sem jelenkezett azóta. Amióta a nyolcvanas évek elején megjelent ez a mindenki által idézett könyve, azóta soha többet nem bukkant elő. Van egy francia, egy lacanista, Irigaray,⁵ ő is ugyanezt csinálta. Írt egy nagy hatású cikket a péniszirigységről, és soha többet nem került elő. Nagyon érdekes, hogy visszamentek a praxisba, és onnan nem jött még egy impulzus.

HORVÁTH KRISZTINA: A feminista analitikusoktól, ha egyáltalán ilyen kategória van, én nem nagyon olvastam eseteket vagy esetrészleteket. De a feminista családterapeutáktól, akik nagyon gyakran szintén analitikusként indultak, nagyon sokat. Én azonban nem vagyok róla száz százalékig meggyőződve, hogy föltétlenül kell, hogy az ő írásaik különbözzenek a nem-feminista analitikusok írásaitól. Hogy jobban különbözzön, mint például két analitikus értelmezése ugyanarról az álomról.

INGUSZ IVÁN: A viszontáttételre visszatérve: ti lettetek már szerelmesek páciensekbe? Én voltam. És bár nyilvánvaló a viszontáttétel, nagyon kínzó érzés. De egy dologban nagyon tanulságos volt. Amit a túlzott pozitív indulatáttételről tanultunk, azt meg lehetett érteni. Hogy mi a bajuk a pácienseknek, hogy milyen szörnyű érzés, hogy az ember nem kapja meg az analitikusát, mert végül is erről van szó, nem? Hogy a realitást előbb-utóbb el kell fogadni és átdolgozni. De ha az ember viszontáttétellel szerelmes lesz a páciensébe, akkor ugyanezt éli át, hogy milyen szörnyű élete van, hogy ezt nem kaphatom meg, és még ráadásul a szuperegómmal kell elintézni a dolgot. Szóval ez nem egy lángoló szerelem, de az ember képes ilyen szerelmi érzést átélni. Talán így a precízebb. Valami felfokozottság. És itt nem az analitikus mézeshetekre gondolok. Szerintem ez előfordul.

B. GÁSPÁR JUDIT: Ez most csak annyiban különbözik attól, amit én átéltem, hogy erotizált. Van egy olyan páciensem, aki nagyon mély regresszióban volt, tehát volt pszichotikus regresszióban is, és akit tényleg úgy szeretek, mint a gyerekeket szeretném. Ez is egy személyes érzés,

magyar

Lettre

internationale

EURÓPAI KULTURÁLIS FOLYÓIRAT ✉ 1101 Budapest, Iskola u 37-39. ☎ 201-9152

Az 1995 őszi (18.) szám tartalmából:

INTELLEKTUELEK MORÁL ÉS POLITIKA KÖZÖTT

Esterházy Péter: Holnap folytatjuk

Pierre Bourdieu: Az értelmiség szerepe a modern világban

Jean Baudrillard: Miért boldogtalan az értelmiség?

Jorge Semprun: Szívélyes üdvözléssel Federico Sanchez

Vladimir Tismaneanu: Miért fontos az értelmiség?

Konrád György: A közszolga

Wolfgang Müller-Funk: Az írástudók árulása. Értelmiségi stratégiák a 20. században

Josef Skvorecky: A lélek mérnöke

Nádas Péter/Alex Hilbert: Én is csak egy állat vagyok, gondolkodó állat

Jefim Fistejn: Értelmiség és hatalom — az orosz változat

Viktor Jerofejev: Esterházy Péterről

A FINNEK FELŐL A VILÁG

Jan Blomstedt, Jouko Turkka, Jari Ehrnroth, Raija Siekkinen, Tiina Pystinen, Terhi Utraiainen, Anja Kauranen, Petri Tamminen, Lauri Otonkoski, N. A. Valkeapää és Jyrki Kiiskinen írásai

ARS PO-ETICA

Tzvetan Todorov: Költészet és morál

Petri György: Költészet ésvagy morál

Bacsó Béla: Kéz és vers (Paul Celanról)

Helmut Eisendle: Irodalom mint fikció

Tandori Dezső: Szikszó. Amaz Eisendléhez

Ales Debeljak: Az elfelejtett nyelv

Parti Nagy Lajos: Egerészés

Kukorelly Endre: A Közért. Megjegyzések az irodalom

Balla Zsófia, Jozsif Brodskij, Paul Celan, Ales Debeljak, Dmitrij Priglov, Stefan Tontic és mások versei

Kapható a jobb könyvesboltokban és az újságárusoknál.

Megrendelhető a szerkesztőségben:

1011 Budapest, Iskola u. 37. Tel: 201 9152